

ADALÉKOK SZENCI MOLNÁR ALBERT FORDÍTÁS-STÍLUSÁHOZ

Kálvin hatalmas teológiai műve, az „*Institutio christianae religionis*” mindjárt első (1536-os) megjelenésétől számítva az európai szellemi élet izgalmas és még sokáig ható tényezőjévé lett. Az idők folyamán több mint száz kiadást megért könyvet versengve fordították mindenfelé, ahol a reformáció kálvini irányának hívei — terjesztői és befogadói — igényt tartottak a megreformált egyház elveinek pontos és minden lényeges kérdésre kiterjedő megismerésére.¹

Molnár Albert életművének sem jelentéktelen tényezője a fordítás, melynek elkészültéről már Heidelbergben, 1620. augusztusában tudósítja az egy évvel később kiadott „*Imadsagos Könyveczke*” olvasóit:

„...ez nyáron is kinyomtatottat volna, ... az Calvinus Institutioja magyaról, ...hogya az nyomtatásban munkálkodó ifiúság hadi hírekkel masuva nem vonyattott volna...”²

1624 márciusában azután mégiscsak nyomdába kerül a már évekkel előbb elkészült kézirat, s rövidesen napvilágot is lát Hanauban „*Az Keresztyeni Religiora es igaz hitre való tanítás*”, melynek létrehozását a nagyszombati és sárospataki polgárokon kívül Bethlen Gábor fejedelem és Rákóczi György is különösen szorgalmazta és támogatta.

Molnár Albert fordítói gyakorlatának elsődleges elméleti alapját szótárírói tevékenységében kell számontartanunk. Az 1604-es és 1621-es kiadások szóanyagában különösen sok irodalomelméleti, retorikai, illetve poetikai szakkifejezés tanúskodik arról, hogy a szótárak e tekintetben is kimagasló, mindeddig nem értékelt, jelentőségűek. Az 1621-i kiadás latin—magyar részében mintegy háromszáz ilyen jellegű szakkifejezés található. (Az általunk kigyűjtött és összeállított „poetikai kyszótár” forrásaihoz való viszonyát egy másik dolgozatban szándékozunk alaposabban megvizsgálni.)

De nem elhanyagolható a szótárakkal kapcsolatban olyan apró, látszólag jelentéktelen tényeknek a megfigyelése sem, hogy Molnár Cicerót „Egy híres neves Romai fő Tisztbeli, és ékessen szolo bölcz ember” névvel illeti, míg a ciceromastyx-okat egy nála mindenkor negatív jelentésű szóval nevezi meg.

Ugyancsak ide tartozik, hogy az 1621-es *Lexicon Latino—Graeco—Ungaricum* függelékeként szereplő *Syllecta Scholastica* több fejezete a „stílus Tullianus” elsajátíttatásához nyújt segítséget. Molnár, aki a Ciceró utánzására kalauzoló felsőpfalzi tanrendet saját munkájához csatolta, maga is egyetérthetett a *Rudimenta Dialecticae et Rhetoricae ad usum scribendi conferre* című szakasz ciceróniánus szellemével.

¹ *Bibliographia Calviniana* Ed. A. Erichson, Berlin, 1900.

² *Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése és irományai* Kiadta Dézsi Lajos, Bp., 1898. 6.

A retorikai szakkifejezések alapos ismerete által bizonyított elméleti képzettség gyakorlati megvalósítását kísérjük nyomon a következőkben Az Keresztyéni Religiora és igaz hitre való tanítás két fejezetének stiláris szempontú elemzése alapján. A fordítás ilyen jellegű értékelése azért is időszerű, mert Molnár e kimagasló filológiai teljesítményéről mindaddig csak elnagyolt és egymásnak olykor ellent is mondó vélemények kaptak helyet a szakirodalomban.

Az egész fordításra rányomja bélyegét az a szoros érzelmi kapcsolat, amelynek különös megnyilvánulása Molnár Albert társadalmi szemléletű viszonyulása a fordítandó mű szövegéhez.

„...principum alii ... plebeculam exhauriant pecunia qua postea insanis largitionibus profundant ... alii ... vera latrocinia exerceant.”

„...némelly Regnálóc és gubernatoroc ... az szegény embereknek véreket velejeket szíjác és szopjác ki, az mellyeket osztán dősölő pazarlással és tékozlással vesztegetne el ... némellyec ... üzne c sibságot és gyakorolnac latorságot...”³

Ennél az idézetnél mindjárt két jellemző vonásra kell még föl hívunk a figyelmet. Egyrészt arra, hogy Molnár rendkívül erős intenzitású szóhasználatával tér el a naturalista részletek hangsúlyozása felé, másrészt pedig ugyanennek az expresszív kifejezőmódnak lesz a következménye az is, hogy egyre több népi kifejezés lel új hazát a fordító tolla nyomán magyarrá éledő szövegben. Különösen a pejoratív értelmű sorok fordításánál érzi magát elemében:

„Denique tam putidae sunt insultitates, ut eas referre me quoque pigeat.”

„Végeztre olly hitvány sennyvet, bolyókas kőz-más tzonдорát hoznac elő, hogy szégyenség elő-beszélleni.”

Talán a huzamos németországi tartózkodás, talán egy korabeli katonai szak-kifejezés *szókincsére* tett hatását bizonyítja az alábbi kifejezés:

„...in aciem producere...,”

„...az ütközeti spitzre állatni... (42.)

Az elvont fogalmak terén jelentkező terminológiai nehézségeket azonban legtöbbször sikeresen hidalja át:

Nam hoc constitutum esse *axioma* Christianis omnibus convenit.”

„Mert enne minden Keresztyéneknel *mint az Amen*, oly igaznac és bizonyosnac kell lenni.” (1525.)

Közbeszúrt értelmezéseivel is a szöveg érthetőségét igyekszik fokozni. Ezekben az esetekben Molnár a maga fordítói jegyzeteivel az olvasó számára minden bizonynal ismeretlen elméletet vagy jelenséget fejt ki. Ezeket azonban nem a lap aljára bigygyesztli, ahogy azt a későbbiekben gyakorolták, hanem az eredeti szöveghez hasonítja:

³ *Az Keresztyéni Religiora és igaz hitre való tanítás.* Mellyet deakul irt Calvinus János... magyar nyelvre fordított Molnár Albert, Hanoviában 1624. A Szegedi Egyetemi Könyvtár példányának jelzete: R 149, az Institutio Christianae religionis Johanne Calvino authore MDLXI jelzete ugyaníott: R 141. Minthogy Molnár fordítása hűen megfelel a kálvini mű fölosztásának és tagolódásának, a továbbiakban csak a fordítás oldalszámát jelölöm. A szemléltetésre fölhozott példák zöme az I. könyv 5. részéből („Hogy az Isten ez világnac teremtésétől és szünetlen való vezérlésétől megemesretethessec, és hogy ez esmeret az ő czelekedetiben megláttasséc”) illetve a IV. könyv utolsó fejezetéből („Ez világi gubernálásról, vagy kösségi igazgatásról”) származnak, itt tehát Molnár művének 1531. oldaláról idéztünk.

„Respondet Epicurus, quis atomorum concursus cibum et potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinem digerat.”

„Mongya meg itt az Epicurus serege, *mivelhogy azt költi, hogy mindenec amaz verő fényben pesegő appro porból történet szerint legyenec es állyanac*, mondgya, megmondoc, miczoda apro pornac egybe forrása, és öszveállása legyen az, az melly az ételt és italt az gyomorban megemésztí főzi és hogy egy részét ganévé, és más részét vérré teszi” (43.)

Másutt a tévolyítóház fogalmához fűz magyarázatot:

„Suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est...”

„Mert kinec, kinec az önnön tulaydon természeti önmagánac mint egy Labyrinthusi az az *tévélgőháza, az mellyec soc felé tévolyító céllai vadnac az mellyeknec egyyikből ember az másikba megyen, de az külső aytot fel nem tallya és ki sem mehet.*” (42.)

A fordítói magabiztosság, melynek mindvégig tanúi lehetünk a mű olvasása során, több helyütt ötvöződik a költő Molnár *gondolatokat képi megoldásokkal szemléltető* gyakorlatával:

„...proceres deiciat ex alto dignitatis gradu.”

„...az nagy hatalmas urakat az ő székekből feleseges méltóságokból leveti és az hamuba keveri” (49.)

Ez a költői többlet, amellyel a latin szöveget esetenként kiegészíti, másutt az elvont fogalmak elkerülését, illetve érzéki síkon való megjelenítését teszi lehetővé:

„...ne ad avaritiam adüiciant animum...”

„...és soc aranyat s'ezüstöt ne gyüjtsenec.” (1515.)

E szemléleti általánosságok bemutatása után térjünk át a fordítás szűkebb szempontú vizsgálatára!

Molnár stílusának talán legszembeűnőbb jellegzetessége, hogy minden mondatrészre kiterjedően bőségesen él a halmozás eszközével.

a) *Alanyoknál:*

„...passim vocatur caelum eius *palatium.*”

„...az mény azért szélyyel az Irásban mondati ő *Palotájánac királyi székinec és lakóhelyenec.*” (6.)

b) *Álltmányok esetében:*

„...ultra modum *fatigent.*”

„...fölötte igen *elbusityác és sanyargattyác.*” (1525.)

c) *Tárgynál* is megfigyelhető ez a törekvés:

„...*corpus suum mutilari et maliciose sua sibi eripi sic ferrent...*”

„...az ő *testöket, marhájokat, jóságokat* czonkitani, szagatni úgy eltürjéc...” (1527.)

d) *Határozókat* is szívesen bővít:

„...simpliciter...”
„...furiose...”

„...tisztán és tettetés nélkül...” (1525.)
„...esztelenül és bódultul...” (1528.)

Mivel nem ragaszkodik szolgálai módon az eredeti szöveg szerkesztésmódjához, így az is előfordul, hogy átfogalmazza, adverbializálja a latin eszközhatározói alakot:

„...nisi *horrendis exemplis* in homicidos sa vitat...”

„...hogy ha ott az gyilkosokkal *szörnyen és rőttenetessen* nem bálnánac.” (1525.)

e) Jelzőnél olykor kettőztetést használ a felsőfok helyett. (Mintha ebben a stilisztikai eszközben lehetne megjelölni egyébként is Molnár fordítói hozzáállását a szöveghez: az „alapfokú” latin szöveget olykor középfokban, olykor felsőfokban rögzíti a maga könyvében.)

„...in crudelissimam incidat humanitatem...”

„...szörnyű és ártalmas barátságra ne változ-
zék...” (1518).

A jelzőhalmazás esetenként a jelzett szó kettőztetését is magával vonja:

„...vi immensa fulgoris...”

„...ennek megmérhetetlen és nagy sűrű fényével
és világosságával.”(6.)

Különösen ott tolódik el a jelzők aránya a magyar javára, ahol a latin textus érzelmi szintje is emelkedik:

„Hinc immensa illa errorum colluvies...”

Innen vagyon az tévelygéseknek az *szántalan nagy soc* czávája és moslékja...” (10.)

Egy másik példa:

„...prodigiosos... multos spiritus..”

„...soc otromba vad és szörnyű lelkeket...” (7.)

Szembetűnő vonása Molnár művének, hogy az elvont főveket csaknem kivétel nélkül jelzősített alakban találjuk. A főveket jelzői többnyire maguk is elvont fogalmat jelölnek:

„...tanta fit improborum insolentia...”

„...oly nagy legyen az gonosz embereknek er-
kölcstelen kevélségec...” (1507.)

Különösen szép az alábbi figyelmeztetés:

„...inter homines constet humanitas.”

„...az emberek között barátságos emberség tün-
döklýéc.” (1508.)

De egész csokrot lehetne még összegyűjteni a hasonlókból:

ministerium —

szentséges hivatal (1516.)

authoritas —

méltóságos meghagyás (uo.)

praestantia —

becsületos diczőség (7.)

morositas —

komor keménség (1525.)

asperitas —

főlöttebb hirtelenkedő és iszonyú keménység
(1517.)

moderatio —

mértékletes szelidség (1525.)

A harag kifejezésére például, csakúgy mint a fölsoroltaknál is, olyan szókapcsolatokat használ, amelyekben a meghatározó tag szoros kapcsolatban áll a szövegkörnyezet értelmével vagy hangulatával, annak függvényeként változik:

„...non rapiantur odio...”

„...ne inditassanac hirtelenkedő harag által...”
(1519.)

A „rapio” ige által sugalmazott kinetikus érzet nyer itt gyakorító értelmű, jelzői szerepkört s válik a szókapcsolatban ötletes találattá. De akad szava a harag magasztosságának, szent jellegének hangsúlyozására is:

„...furorem Domini... esse...”

„...az Ur Istenec busult haragja legyen...”
(1531.)

„...sic saeviendo sancificavit...)

„...az busult harag által megszenteltéc...” (1517)

Egy-egy találó szókapcsolathoz többször is visszanyúl:

„...quorum scelere...”

„...az kiknek vakmerő kinyességec által...”
(1525.)

„...impiorum audaciae obsistere...”

„...az istenteleneknek vakmerő kinyeskedések-
nec ellene állyon...” (1516.)

Molnár fordítói műhelyében azonban más eszközök is kéznél vannak az érzékeny, finom, magas művészi szintű magyarításra. Hadd idézzünk ennek bizonyítására a *tartalmi fokozás* területéről is egy példát:

„...quam *veniam* merebitur eius *socordia*.”

„Hogy lehessen azoknac restséges tunyaságoc és elhenyélesec valami *kegyelemre, megbocznatra avagy czac mentségreis méltó.*” (7.)

A megszemélyesítést is alkalmazza, de leginkább terminológiai nehézségekből adódik ez a gyakorlat:

„...(*lex*) *ceremonialis Iudeorum pedagogia* fuit...”

„Az *ceremoniai Törvény* az *Sidóknac fenyítéki mestere* vólt.” (1521.)

A halmozás, a fokozás és megszemélyesítés mellett az epanalepsis (Ismet előhozás midőn az beszéd az mellyben elkezdett azon ígén végeztetic el) mesteri alkalmazását is megtaláljuk:

„*Quae sententia* quam *periculosa* sit et *turbulenta*, *viderunt alii*, *mihi falsam esse ac stolidam demonstrare* satis erit.”

„Az melly *értelem* melly veszedelmes és melly csendességtelen legyen, *meggondolhatjác egybec én megelégszem azon, hogyha megmutatom azt, hogy hamis és balgatag legyen az olyan értelem.*” (1521.)

Molnár Albert magyar *mondatai* szerkesztésük szempontjából olykor gyökeresen elütnek az eredetitől. A rövid, tömör hatást keltő latin mondatokat gyakran úgy olvasztja össze, hogy felismervén a bennük rejlő logikai összefüggéseket, ezek közé megfelelő kötőszavakat iktat be s így hosszú mondatfűzért állít elő. A több tagmondatból álló gondolat egységességét, folyamatosságát azonban még így is sikerül megőriznie, mert a visszautaló megjegyzések, betoldások, értelmezések minden esetben biztosítják a szöveg érthetőségét, áttekinthetőségét.

Lássunk erre egy példát:

„*Sicuti senes vel lippi, et quicumque oculis caligant, si vel pulcherrimum volumen ibicias, quamvis agnoscat esse aliquid scriptum, vix tamen duas voces contexere poterunt: specillis autem interpositis adiuti, distincte legere incipient: ita Scriptura confusam alioqui Dei notitiam in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquido nobis verum Deum ostendit.*”

„Mint szinte az vénec avagy czepegőszemüec, és kiknec homályos az szemec, hogyha szép levelet adtszis olvasásra nékiec, és ha szinte megismeric és láttyác is hogy vagon valami beléje irva, de alig látnac és találnac két szót igazán öszve alkotni és előlvasni: ha pedig okulárt tesz nec fel, tehát annac segedelme által szép rendel és megválasztva kezdenec olvasni, azonképpen az Sz. Irásis szép rendel öszve hozza az Istennec esméretit az mi szívünkben, *az melly annélkül rendetlenül vólt egymásba hányva, füződve és igen homályossan:* és elhasítván az sejtéséget megmutattya nekünc az Ur Istent, *hogy azt szép világosan és fényessen megláthasuc.*” (83.)

E mondat létrehozásánál Molnár nemcsak az eddigiekben tárgyalt halmozást valószínűsítette meg a határozókkal, hanem — a retorikus dikciót is biztosítandó — még egy, az eredetiben nem szereplő céhatározói mellékmondatot is hozzákapcsolt. Ezzel a módszerrel minden esetben kerek, lezárt, zökkenő nélküli, belső harmóniával és egyensúllyal rendelkező mondatszerkezetet sikerül létrehozni a fordítónak. Az eredeti kálvini szöveget rendkívüli tisztelettel kezelő Molnár tehát itt is nagyobb gonddal ügyel „az fundamentombéli igaz értelemnek fordítására, hogy nem az versek nec [a szöveg] ékesítésére”.⁴

⁴ Régi Magyar Költők Tára XVII. szd. 6. köt. Szenci Molnár Albert költői művei, sajtó alá rend.: Stoll Béla, Bp., 1971. 16.

Molnár Albert fordításának külön jellegzetessége, hogy a Kálvin által idézett Aeneis-t és Georgica-t nem tolmácsolja versként. A *hexameterből* szép, tartalmát tekintve hű *prózá*t készíti.

Kálvin:

„Placet illis celebre dictum Virgilio:
Principio coelum ac terras camposque
liquentes /lucentemque globum lunae,
Titanique astra/ Spiritus intus alit: to-
tamque infusa per artus/ Mens agitat
molem et magno se corpore miscet./
Inde hominum, pecudumque genus, vi-
taeque volantum,/ Et quae marmoreo
fert monstra sub aequore pontus./ Ig-
neus est ollis vigor et caelestis origo...”
(Aeneis VI. 722—730.)

Molnár:

„Igen tettvic nékiec az Vergilius imez nevezetes mondása, amidőn így mond: hogy az égben, földben, napban, holdban és csillagokban egy lélec és elme legyen, az melly magát azokba elegyíti, és azokat ingattya, táplállya, megtartya és hogy minden emberec, barmoc, madarac és halac ez illyen indításából és erejéből az égnec és földnec nöjjenec és származzanac, és hogy ekképpen mindeneknec egy tüzes erejec és menyeyei eredetec legyen.”(23)

A mondatrészek ilyen szimmetrikus átrendezésével alakítja át a Georgica-t is:

„Esse apibus partem divinae mentis, et haustus /Aetherios dicere, Deum namque ire per omnes/ Terrasque, tractusque maris coelumque profundum/ Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,/ Quemque sibi tenus nascentem accessere vitas: /Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri/ Omnia: nec morti esse locum, sed vita volare/ Syderis in numerum, atque alte succedere coelo”. (Georg. IV. 219—226.)

„... az méhekbennis az Istenségnek és az Éégből való folyamatonac része vagyon, és hogy a ez ő Istenecc, az Eégg, föld, és tenger által magát indítsa, és hogy ez által minden emberec, barmoc, vadac, madarac, halac teremtesenec, születtesenec és elevenséget vegyenec, és aztán ismet mindenecc fel bontassanac, előldassanac, és így halhatatlanoc legyenec és elevenen fel repüllyenec menyenyekben, és nagy sereggel, mint az czillagoc otfen legyenec és levegjenec.”(23)

Molnár valószínűleg tudatosan, Junius Melchior tanítása hatására (Methodus eloquentiae compendiae scholis rhetoricis tradita, Argentinae, 1598) folyamodott a tolmácsolásnak ehhez a formájához. A strassburgi mester ugyanis az imitatio művészetét tárgyalva (átrendezés, rövidítés, kiejtés, fordítás) tíz fokozatot állapít meg ebben. „Az ötödik fokon ajánlja, hogy poétákat kötetlen nyelvre írjunk át.”⁵ Melchiornak ez a módszere Quintilianus tanításából táplálkozik.⁶ A német oktatásban való létjogosultságát az is támogatja, hogy a vulgáris nyelv keréketörése nélkül nem is lehet az antik időmértékes verselést visszaadni. Minthogy azonban Sylvester János már bizonyította a magyar nyelv ilyen irányú képességeit is, a magyar időmértékes verselésre is képes Molnárnál indokolatlannak tűnik a strassburgi tanítások tiszte-

⁵ Eckhardt Sándor: Magyar szónokképzés a XVI. századi Strasszбургban. Bp. 1944. 350.

⁶ Junius Melchior az Institutio oratoria írásbeli előgyakorlatokról szóló részét használta föl tanítási módszerében. Így ír Quintilianus: „Tanulják meg... a verseket először, kötetlen beszédre áttenni, utóbb azokkal köriratban szabadban bánni, hol nem tilos, meghagyatván mindazáltal a költő értelme, némelyeket rövidebben kifejezni, másokat ékesgetésekkel fölruházni.” (Quintilián utasítása az ékesszólásra, Ford. Szenczy Imre, Eger, 1856. 14.)

letben tartása. Ezt a megoldást még másfél évtizeddel később is követi Laskai János Lipsius két művének, a *Politicának* és a *De Constantia-nak* fordításakor.⁷

A „Keresztyéni Religiora es igaz hitre való tanítás”-ban nemcsak a latin szövegtől korlátozott fordító, hanem a fordítást művészi, esztétikai elvnek alárendelő humanista Molnár arcképét is igyekeztünk fölvezetni. Kálvin Institutio-jának fordítója nem maradt hatástalanul, s már a maga korában is kimutatható befolyása a kor műfordítóira, ezek között elsősorban az Epiktétosz-fordító Thordai Jánosra. (Mint ahogy azt bevezetőnkben is jeleztük, Molnár már 1620. augusztusa előtt elkészült munkájával, az Institutio magyar nyelvré való átültetésével. Ez a tény a további kutatások számára talán adalékkul szolgálhat az Epiktétosz-fordítás ante quem-jéhez is.)

Merényi Varga László vetette föl első ízben, hogy „Thordai ismerte és használta Szenci Molnár szótárát, azaz terminológiája beépült a fordításba.”⁸ A szóhasználaton kívül is megdöbbentő egyezések mutathatók ki a *fordítói elvek, módszerek azonosságát* illetően.

Csak néhány példát idézzünk ennek szemléltetésére, hiszen nem célja e dolgozatnak ilyen jellegű kérdések boncolgatása.

Az elvont főnevek elvont főnévvel történő jelzősítése:

Szenci Molnár Albert:

„...acri larva dignitatis stultitiam, vel ignaviam, vel crudelitatem moresque improbos et flagitii plenos tegeter... laudem virtutem...”⁹

„...mintha az Felsőnegec lárvája és állaorzás színe alatt elfedezve nem lehetne az bolondság, avagy *tunya restség*, vagy szörnyű kegyetlenség avagy rútalmas gonosz erkölcszöc... az jóságos czelekedeteknek diczérétét...” (1521.)

Thordai János:

„...caste, non luxuriose, nec indiligenter, nec sordide...”

„...tisztá ártatlanságban, nem buja fertelmes-ségben vagi *rest tunyaságban* vagi ondok foesunenisegben...”¹⁰

Az elvont fogalmak megszemélyesítés útján való kifejezésében is rokon vonások fedezhetők fel:

Szenci Molnár Albert:

„lex ceremonialis Iudeorum *pedagogia* fuit...”
„Az ceremoniai Törvény az Sidóknac *fenyítéki mestere* volt...” uo.)

Thordai János:

„...unde *supercilium* istud...”
„Honnet iöt ez *gögös keuel Mester?*”¹⁰

Bizonyára nem lenne érdektelen feladat a két fordító alaposabb, több részletre kiterjedő vizsgálata sem.

Az elmondottak alapján bátran állíthatjuk Szenci Molnár Albert fordítói stílusáról, hogy magas szellemi színvonalon álló, feladatát filológusi pontossággal, de ugyanakkor humanista nagyvonalúsággal teljesítő íróra vall, aki megnyugtató magabiztossággal képes egyszerre több stílusréteget, szókincs- és kifejezésgazdagságot egyesíteni művészetében. A humanista iskolázottságra utaló szó- és mondatalakzatok sikeresen ötvöződnek a népi kifejezésformák változatosságával, a költői szemlélet képszerűségével. E változatos, expresszív szemléletű fordítás így kap olykor a mester-

⁷ Laskai János válogatott művei, Magyar Iustus Lipsius. Kiad. és bev. Tarnóc Márton. Bp. 1970. 53.

⁸ Merényi Varga László: *Thordai János Epiktétosz-fordításának stíluskérdéséhez*, Acta Hist Litt Hung tom. XIII. Szeged 1973. 100.

⁹ Merényi i. m.: 105.

¹⁰ i. m.: 104.

kélttség mázával is bevont manierista jelleget, amely a továbbiakban nemcsak az újabb fordítások (Discursus de summo bono), hanem a korabeli fordítók stílusát is befolyásolja, illetve előkészíti. A ciceronianus fordítás jellegzetességeit itt mégsem annyira a "stílus Tullianus"-nak tisztán megfelelő retorikai formák jelenlétében kell keresnünk, hiszen ezek — éppen az előbb említett, stílushoz nemigen köthető ötvözet miatt — sokszor nehezen kibontható formában jelentkeznek, hanem inkább a fordítás manierista világlátásában, szóalkotásában, mondatstrukturájában.

Szenci Molnár Albert reneszánsz retorikára épülő műfordítói prózastílusa értékeit és pompáját kibontakoztatva így válik a 17. századi prózastílus legfontosabb tényezőjévé, mások számára is értékmérőként szolgáló példává. E fordítói teljesítmény továbbgyűrűzésének feltérképezése újabb fontos következtetések levonásához segítené a kutatást.